

СРПСКЕ ЕЛИТЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ

Поштовани господине директоре, драге колеге, уважени новинари поздрављам вас у име Покрајинске владе и њеног премијера господина Игора Миривића и преносим вам искрену подршку за успешан и добар рад на овом важном Међународном саветовању.

Данас, ево на овом лепом месту, а поводом обележавања стогодишњице Првог светског рата наша угледна установа културе и заштите Архив Војводине, ради на реализацији вишегодишњег међународног пројекта „Време–сећање–идентитет–архив“, којим се оснажује **култура сећања** на догађаје из Првог светског рата а који чине саставни део наше меморије и националног идентитета.

Треће, Међународно саветовање у оквиру пројекта „Време–сећање–идентитет–архив“ окупља историчаре и архивисте на тему „Елите у Великом рату“ са покушајем да се сагледа улога политичких, друштвених, привредних и културних елита у историјским токовима и процесима Великог рата.

Елите, а томе су нас учили Гистав Ле Бон, Хосе Ортега и Гасет, Елијас Канети и многи други социолози и филозофи, су биле те које су одувек водиле друштва и државе, обликовале њихова хтења, карактер и дух. Сазнања елита о свом месту у друштву и њени интереси моделовали су све токове историје, па и историју Првог светског рата. Први светски рат показао је кризу елита, јер постојеће друштвене, политичке, економске и националне противуречности тадашње елите нису могле да реше мирним путем. Елите великих европских друштава у времену Првог светског рата нису на његовом почетку претпостављале силину промена које ће овај рат донети, нити су могле да сагледају дужину и карактер рата.

У лето 1914. године европске елите очекивале су кратак рат без много жртава. Догодило се управо супротно. Велики рат донео је и велику кризу човечанства, нова сазнања о карактеру света и човека, али и суштинску промену елита у појединим деловима света.

Политичка, друштвена, економска, војна и културна елита Краљевине Србије уочи Великог рата настала је током стогодишњег развитка српског друштва које се, у оквиру своје државности, преображавало од једног друштва у провинцијалном, рубном делу

Османског царства, што је било српско друштво на почетку 19. века, у друштво које је током 19. века било захваћено процесима европеизације и модернизације и које је уочи Великог рата припадало заједници европских друштава. Елита Краљевине Србије током Великог рата показала је оне особине које су произиласе из њене историјске генезе. Србија је у Великом рату имала снажну и самосвесну националну елиту која је обликовала хтења сопственог народа и државе и која је делила његову судбину. Степен јединства и хомогености које је показивало српско друштво у овим ратним годинама управо су произиласе из националног карактера модернизације српског друштва током 19. столећа. Краљ, политичари, официрски кор, интелектуалци, уметници и научници, трговци и индустријалци, упркос разликама које су постојале међу њима у мирнодопско време, имали су потпуно истоветне ставове према слободи и независности државе у којој су живели и за чији опстанак су се борили. Што, а то констатујем са великим жаљењем, данас није случај. Јединство српске елите преносило се на народ, а сукоби унутар српске елите у времену Великог рата никада нису доводили у питање слободу и независност српске државе. Српска елита у Великом рату, као и цео народ, приносила је жртве у борби за слободу српске државе.

Припадници српске елите су се за време рата налазили у рововима и гинули су без малограђанске кукњаве, делећи своју судбину са судбином свог народана. За време окупације Србије 1915–1918. године они делови српске елите који нису успели да напусте земљу први су били изложени интернирању и логорисању од стране окупаторских, аустроугарских и бугарских власти. Српска елита у егзилу на Крфу и у Солуну својим деловањем обнављала је моћ српске војске и обнављала државу на страној територији, тако да је она деловала у прогонству са свим оним полугама које су у том тренутку биле могуће. Део српске интелектуалне, научне, културне и политичке елите током Великог рата тражио је, у условима великог светског сукоба нове могућности које је потрес светског рата отварао пред српским народом. Тај доминантни део српске елите сматрао је да је кључни интерес за српски народ стварање велике јужнословенске државе, која би ујединила сав српски народ – што је прокламовано Нишком декларацијом, из децембра 1914. године, а реализовано прводецембарским актом из 1918. године када је створена нова држава: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

Елита српског народа у Хабзбуршкој монархији током Великог рата нашла се у тешкој историјској позицији, јер је српски народ колективно оптужен од стране аустроугарских власти за чин Сарајевског атентата, а ратно-пропагандна машина Аустро-

Угарске током лета 1914. године развијала је мржњу, као основну енергију рата, према српском народу, као целини, па и према својим поданицима српске националности. Српске елите у Босни и Херцеговини, Хрватској, Далмацији, Банату, Бачкој, Барањи, Срему, Боки которској су се већ 1914. године нашле на удару аустроугарских власти. Припадници српске елите, српски трговци, учитељи, свештеници, студенти, ђаци, интелектуалци, богатији и виђенији сељаци, хапшени су, узимани као таоци, у појединим случајевима убијани, интернирани и логорисани широм Монархије, јер је Монархија уништењем елите хтела да уништи и обезглави цео народ. Удар на српску националну елиту у Аустро-Угарској био је удар на идентитет српског народа у тим крајевима.

Уверен сам да су елите у Великом рату значајна и велика историографска тема. Карактер теме тражи свеобухватна и детаљна историографска истраживања и преиспитивања и отвара нове историографске могућности. Надам се да ће те у следећа два дана ви, угледни историчари и архивисти, наћи бар део одговора на важна питања које отвара ова значајна тема.

У том смислу вам желим успешан рад, али и пријатан боравак Новом Саду, новој европској престоници културе.

Др Небојша Кузмановић